

др Михаило Марковић,
професор Филозофског факултета у Београду,
редовни члан САНУ

ЕТИЧКИ ОСНОВИ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ

На основу четири етичка принципа – (1) етичко је оношто има универзално људско важење, (2) одсуства доминације над људима и афирмација човекове слободе, (3) осећања људске одговорности и (4) људске аутономности – анализира се популациона политика у ужој Србији и Војводини, на једној страни и на Косову, на другој страни. У оба случаја примећено је одсуство потребне равнотеже која се на једном месту испољава као депопулација или недовољан природни прираштај, док се у другом случају оцењује као претерана демографска експлозија. Анализирају се узроци и једног и другог стања и оцењује се популациона политика у складу са наведеним етичким нормама. Она је неприхватљива не само политички, економски, социјално, психолошки, већ и етички, јер не ствара једнаке услове за развој стваралачког потенцијала целокупног становништва Србије – што је основни принцип модерне етичке свести.

Кључне речи: *Етика – Популациона политика – Демографски развој.*

Проблем обнављања становништва има, поред демографске, економске, политичке, социолошке, психолошке, и своју етичку димензију.

Другим речима, постоје извесни принципи који регулишу онај важан део нашег живота у којем не долазе до изражаја никакви посебни, искључиви, егоистички интереси појединих нација, класа, раса и цркава, већ опште објективне потребе човечанства.

I

Етичке вредности се од свих осталих – економских, политичких, националних или класних вредности – разликују по следећим битним критеријумима:

1. Етичко је оно што има *универзално* људско важење. Треба се сетити Кантовог категоричког императива: „Поступај тако да правило твоје воље може да важи као принцип универзалног значаја”. Из ове теоријске формулације следи практичка: „Поступај тако да ти други човек никад не буде средство већ само циљ” (1). Морално понашање може, према томе, бити само оно које претпоставља равноправност међу људима. Оно што сматрам да је добро за мене и за мој народ, на пример неограничени наталитет, морам сматрати добрим и за сваки други народ. И обратно, оно што није добро за мене и за мој народ, нпр., избегавање рађања, није добро ни за један народ нити за човечанство као целину.

2. Друга карактеристика морала, која му даје више садржаја, јесте негација доминације над људима и афирмација човекове слободе. У том смислу је Маркс формулисао свој етички императив: „Човек је највише биће за човека. Стога ... треба укинути све оне услове у којима је човек понижено, поробљено, напуштено, презрено биће” (2).

С обзиром на проблем обнављања становништва, то би значило да никакав други циљ, никаква друга, материјална или духовна, производња не може бити значајнија од стварања човека у биолошком и социјалном смислу. С друге стране, репродукција човека не може бити морална ако собом повлачи људско понижавање и поробљавање, било да се при том жена претвара у средство за рађање, или да се тек рођена или још нерођена деца унапред осуђују на беду и потчињеност.

3. Трећа карактеристика морала је људска одговорност која иде заједно са слободом. Та одговорност проистиче из чињенице да исте слободе и права које ми имамо имају и други. Онај који нема обзира према другима, не може очекивати да ће други имати обзира према њему. Појединац мора имати право да слободно одлучује о заснивању породице и о рађању деце (3). Али та деца имају право на старање и помоћ, на социјалну заштиту, на школовање и касније на запослење, на здраву животну средину (4). Морал, дакле, имплицира не само слободе и права, већ и одговорности и дужности које нужно следе из слобода и права других.

4. Најзад, четврта карактеристика морала је аутономност. Људска слобода је, пре свега, могућност човека да сам себи одређује мерила на основу којих ће правити изборе у животу. За разлику од правних и

---

(1) Кант, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, Рига 1775. с. 52, 81; *Kritik der praktischen Vernunft*, Рига 1778, р. 5.

(2) Карл Маркс, *Прилог критичи Хегелове Филозофије права*, 1844, увод.

(3) *Општа декларација о правима човека Уједињених народа*, члан 16.

(4) Исто, чланови 22, 23, 25, 26.

других друштвених норми, моралне норме су интериоризоване. Оне се не намећу силом и друштвеном принудом, већ се доживљавају као унутрашњи императив. Морална особа која крши моралне норме, не стрепи од спољашње казне, она саму себе кажњава осећањем кривице и гриже савести. Према томе, етички приступ искључује нехумане, бруталне мере. Исте етичке норме које важе за циљеве морају важити и за средства. Из тога следи да се популациона политика, усклађена са моралним захтевима, не сме водити бруталним, административним мерама, већ, пре свега, деловањем на свест – информисањем, саветовањем, етичким и другим васпитањем.

II

Обнављање живота је темељан етички принцип који се налази у основи свих људских права. Сва људска права у суштини могу бити схваћена као неопходни (мада не и довољни) услови људског преживљавања и развоја.

Сав живот и стваралаштво у протеклим вековима и у данашњици губе смисао ако се материјалне и духовне тековине, културне вредности, симболичке форме вековима стваране, немају коме пренети и даље обогатити и развити.

У хијерархији етичких вредности одржање и произвођење живота човечанства је несумњиво темељна вредност, јер је све друге претпостављају.

Проблеми настају кад се питамо о *мери* тог обнављања живота. Одувек је права мудрост била у томе да се нађе права мера, права пропорција међу супротностима. Стабилност света, па и стабилност једне цивилизације, једног друштвеног система или индивидуалног живота, састоји се управо у томе да се нађе права мера, права равнотежа међу супротним крајностима. У том смислу је и писао велики грчки дијалектичар Хераклит: „Овај свет није створио ни бог ни човек, већ је он увек био, јесте и биће вечни пламен који се с мером пали и гаси” (5).

Очигледно је да су у случају обнављања становништва могуће крајности: с једне стране, да је оно *недовољно*, с друге стране да је *прекомерно*. Недовољно је ако је испод границе просте репродукције. У том случају један народ изумире и то није само трагедија за тај народ, већ и за ширу заједницу којој тај народ припада, јер она у том случају слаби, мењају се усклађене пропорције и ствара се могућност сукоба. Човечанство као целина би ишчезавањем било којег народа губило на богатству своје укупне културе, постајало би сиромашније за једну традицију, за један вид комуникације, за један стил живота и стваралаштва.

---

(5) H. Diels und W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 10 Auflage, Berlin 1961. D. I.

Ако је обнављање живота прекомерно, нарушава се однос с природом, повећава се густина становништва, исцрпљују природни ресурси, загађује животна средина и, што је најгоре, осуђују се новорођене генерације на материјалну оскудицу, незапосленост, погоршање здравствених услова и лошије могућности образовања и култивисања.

III

Човечанство је тек недавно у пуној мери схватило опасност од пренасељености. Додуше, већ је Малтус (1776-1834) у своја два есеја о принципу становништва (6) изнео мишљење да човечанство има тенденцију да се умножава геометријском прогресијом, док се материјална производња, у најбољем случају, може повећавати само аритметичком прогресијом.

У оно време његове пројекције су биле емпиријски непоуздане и делимично погрешне. Сем тога, оне су одмах коришћене од стране конзервативних друштвених снага за борбу против идеја прогреса. Већ 1831. године добијамо једну уравнотежену критику Малтуса. Она проблем поставља на начин који и данас изгледа умногоме прихватљив. Насау Сениор у свом делу *Два предавања о становништву* (1831) каже: „Ниједан пројект друштвеног напретка не може бити потпун уколико не укључи у себе средства, с једне стране, повећања производње, с друге стране, спречавање да и становништво расте истом брзином” (7).

Малтусова страховања почела су постајати реална опасност тек после другог светског рата, у земљама трећег света ослобођеним од колонијализма. Пораст производње хране у тим земљама био је веома спор, али је зато дошло до праве демографске експлозије. Човечанство је у току од три деценије порасло од 2,5 на 4,5 милијарди. Наталитет је био и остао висок, морталитет се нагло смањило.

У том моменту покренута су истраживања Римског клуба. Већ на првом оснивачком састанку, априла 1968, донет је, између осталог, закључак да ће висока стопа раста становништва, уз остале чиниоце, врло брзо довести до потпуног исцрпљивања Земљиних ресурса, до неописиве беде и до трагичних сукоба међу људима (8).

Амерички научник Џеј Форестер са МИТ универзитета је у то време дошао до закључка да се катастрофа може спречити само ако се

---

(6) Thomas Robert Malthus, *An Essay on the Principle of Population as It Affects the Future Improvement of Society, with Remarks on the Speculations of Mr Godwin, M. Condorcet and Other Writers*, London 1798. *An Essay on the Principle of Population or a View of Its Past and Present Effects on Human Happiness, with an Inquiry Into Our Prospects Respecting the Future Removal or Mitigation of the Evils Which it Occasions*, – London 1803.

(7) Nassau William Senior, *Two Lectures on Population*, London 1831.

(8) Михаило Марковић, *Поглед у свету на однос човека и животне средине*, Социологија, 1980, бр. 1-2, стр. 29-30.

драстично, чак и применом насиља, смањи стопа рађања, ако се на минимум сведе здравствена служба и ако се ограничи и индустрија и производња хране (9).

Беспримерни цинизам овог аутора, који је хладнокрвно предложио да се на смрт осуде стотине милиона људи у неразвијеним земљама, изазвао је такве отпоре да је Форестеров студент Денис Медоуз, радећи на челу групе која је припремала први извештај за Римски клуб, покушао да буде еластичнији. И он је закључио да би до катастрофе морало да дође већ око 2020. године, и да је једини спас у томе да се фиксира и раст индустријске производње и раст становништва. Сваки каснији пораст једног или другог морао би бити строго контролисан, тако да се очува равнотежа између производње и раста становништва (10). Касније су дошли нови, артикулисанији прилози у оквиру Римског клуба и изван њега – Месаровић и Пестел (11), Габор (12), тим Универзитета у Сасексу, Тинберген (13), Амилкар Херера (14), Ервин Ласло (15) и други (16).

Остао је ипак основни принцип који треба да регулише обнављање становништва. Наиме, свака стратегија репродукције мора сачувати праву меру између два захтева. С једне стране, продужити живот нације, људске врсте, обезбедити да никаква људска глупост и егоизам неће бити у стању да угрозе преживљавање човечанства; с друге стране, држати стопу раста становништва *испод* стопе раста производње и ниуком случају не дозволити да она буде већа.

Реч је дакле о простој репродукцији становништва и, у нашим приликама, о породицама с просечно двоје до троје деце.

IV

Познато је да је у Републици Србији без Косова веома опала стопа природног прираштаја у току последњих деценија. Она је 1952. године била 16,5 промила у Србији без покрајина и 11,7 у Војводини. 1987. она је у ужој Србији била свега 2,5, а у Војводини 0,2. У току тог периода је нешто опала стопа смртности, али је нарочито нагло смањена стопа рађања. Са 28 у ужој Србији и 25,5 у Војводини 1950. године, она је пала

(9) Jay Forrester, *World Dynamics*, Cambridge, MIT Press 1971.

(10) D. L. Meadows, at al., *The limits of Growth*, New York, Universe Books, 1972, *The Dynamics of Growth in a Finite World*, Cambridge, Wright Allen Press, 1973.

(11) Михаило Месаровић – Eduard Pestel, *Mankind at the Turning Point*, New York, E. P. Dutton and Company, 1974.

(12) Gabor, Colombo, *King and Gaili, Beyond the Age of Waste*, Oxford, Pergamon, Press, 1978.

(13) Jan Tinbergen, *RIO: Reshaping the International Order*, New York, E. P. Dutton and Company, 1976.

(14) Amilcar Herera et al., *Catastrophy or New Society A Latin-American World Model*, International Development Center, Ottawa, Canada, 1976.

(15) Ervin Laslo at al., *Goals for Mankind*, New York, E. R. Dutton, 1977.

(16) *Growth in a Finite World*, ed. by Joseph Grunfeld, The Frankline Institute Press, Philadelphia, 1979.

на 12,6 у ужој Србији и 12,3 у Војводини у 1987. години. Живорођене српске деце је 1987. у Републици Србији било 79.000 на преко 6 милиона према попису из 1981. год., док је у тој години рођено 52.000 албанске деце од 1,3 милиона становника те националности. Ако би се продужио овај тренд, становништво уже Србије би се до 2050. године смањило на 3,8 милиона (према садашњих 5,8 милиона), а становништво Војводине на 1,4 милиона (према садашња 2 милиона). За то време би се становништво Косова повећало на 4,2 милиона, према садашњих 1,8 милиона (17).

Ови подаци, сами по себи, указују на сву драматичност ситуације. Очигледно, тенденција депопулације не значи само проређивање густине становништва, већ и препуштање територије свог народа, са свим привредним и културним богатствима, другом народу – као што се већ десило на Косову и јужним деловима Србије након 17. века.

Како се етички могу оценити узроци који доводе до ове ситуације? Разуме се, постоји законита корелација између смањења наталитета и модернизације у свим њеним аспектима (индустријализација, урбанизација, повећање нивоа образовања и опште културе, распад патријархалне породице, ослобађање и запошљавање жене, смањење утицаја цркве с њеним пронаталистичким ставовима). У свим развијеним земљама утврђена је узрочна веза између друштвено-економског развоја и смањења стопе природног прираштаја. Додуше, запажена је и тенденција да дође до повећања стопе рађања након достизања релативно високог нивоа животног стандарда, на којем су све основне материјалне потребе породице задовољене и обезбеђен довољан стамбени простор. Такав је тренд дошао до изражаја у Сједињеним Америчким Државама четрдесетих и педесетих година овог века. На жалост, у нашој земљи је ускоро, након успешног излажења из заосталости, дошло до тешке привредне и друштвене кризе и до драстичног пада животног стандарда у дугом периоду од 1980. године до данас.

Основни разлог за одустајање од рађања који износе млади парови последњих година је одсуство адекватних материјалних и стамбених услова за гајење другог и, евентуално, трећег детета. То је, разуме се, озбиљан разлог који с продубљивањем кризе постаје све значајнији.

Због тога у крајевима с ниским природним прираштајем никаква пронаталистичка популациона политика нема већих изгледа на успех, ако у једну несумњиву друштвену вредност – као што је адекватно обнављање становништва – не би уложила одговарајући део друштвеног богатства, утолико пре што се у постојећим условима то богатство користи на недовољно рационалан и праведан начин.

---

(17) *Проблеми обнављања становништва и популациона политика*, Економски институт, Београд, 1972, страна 20; *Проблеми развоја и репродукције становништва у СР Србији*, материјал припремљен за Скупштину СР Србије, нов. 1978. страна 4.

Тиме се проблем не решава. Многе породице које живе у одличним материјалним условима такође остају без деце или се задовољавају једним дететом. Сем тога, несумњива је чињеница да су претходне генерације свесно и одговорно рађале више деце у знатно слабијим материјалним условима живота.

Проблем је у свести, у једном животном ставу који би се могао окарактерисати као „посесивни индивидуализам”, у једној филозофији живљења која има неке битне карактеристике хедонизма. Модерна цивилизација намеће сурово такмичење појединаца за материјална добра, за власт, успех, друштвени статус. Компензацију за своје напоре појединац види у материјалном богатству, удобности, комотности, задовољствима. Ослобођен патријархалне породице, ауторитарне државе и традиционалне цркве, појединац још није постао члан истинске људске заједнице у којој постоји узајамна брига и солидарност. Отуда он има једнострано развијену потребу за слободом, али не и свест о одговорности; он свуда види своја права али не и своје дужности. Хедонизам је управо став који карактерише тежња за обезбеђењем што више непосредних задовољстава и избегавањем свега што доноси бригу, смањује материјалну удобност и може да причини бол и патњу.

Чак и у врло повољним животним условима такав став је спојив с прихватањем родитељских одговорности само ако се те одговорности могу делом пребацити на неког другог (послугу, родитеље, државу), или ако су у питању особе које не морају имати јака етичка уверења, али су довољно умна да схвате значај дугорочних последица својих поступака, као и неопходност да човек који у животу тражи само задовољства нађе у родитељству поред краткорочних и дугорочна задовољства, и духовна и емоционална поред чулних задовољстава.

Како се „посесивни индивидуализам” и сирови хедонизам могу етички оценити, управо с обзиром на људску потребу за самообнављањем?

О могућности неке универзализације – што је први услов моралности – не може бити ни говора. Јасно је да породице које, ради свог комфора, слободе кретања, каријере, безбрижности и вишег материјалног стандарда, остају с једним или без иједног детета, не могу предложити своју норму понашања као универзалну људску вредност. То би очигледно био пут ка изумирању човечанства.

С обзиром на други наведени услов морала, било би прихватљиво одустајање од рађања ако би тиме био само повећан број „понижених, поробљених, напуштених и презрених” људских бића. Обратно, родитељи могу одгајати децу која ће управо допринети борби за људско ослобађање и већу међусобну солидарност. Сем тога, члан једне друштвене заједнице, једног народа, има моралну одговорност да тај народ, да та заједница не буде потчињена и поробљена управо услед недостатка живе снаге која ће штитити њено достојанство и слободу.

Сем тога, слобода да се користе тековине људског рада и стваралаштва свих претходних генерација – без чега данашњи живот

човечанства (бар његових развијених делова) не би (чак ни потенцијално) могао бити довољно удобан, садржајан, богат нити леп – повлачи собом одговорност да се те тековине човечанства, очуване и даље развијене, предају у руке следећих генерација – а не да се подлегне силама ентропије и дезинтеграције.

С обзиром на то да је морал интериоризирана вредносна свест, виши морални ниво људског понашања и већа одговорност садашњих генерација према неопходном обнављању може се постићи једино јаким разлозима и личним примером духовне и моралне елите друштва.

V

Како би изгледала етичка анализа једне потпуно супротне демографске ситуације – оне коју имамо на Косову и коју карактерише изузетно висок наталитет и природни прираштај? Ту је она мудра мера, о којој су већ у времену античке Грчке говорили велики филозофи, нарушена са супротне стране. Природни прираштај је већи него што су материјалне могућности заједнице да сву новорођену децу ваљано одгаји, образује, настани, запосли и социјално осигура.

Изгледа да постоје три основна узрока ове појаве.

Прво, недовољна социјална и економска развијеност, која половину становништва задржава у предмодерним сеоским насељима, у изолацији, оскудици, неписмености и незнању.

Други узрок су дубоки корени традиционалне патријархалне културе у великим сеоским заједницама, у којима жене живе без слободе и без готово икаквих права, програмиране да живот проведу у тешком раду, служењу мушкараца и у рађању и гајењу деце. Чињеница је, коју истичу и сами албански демографи, да факултетски образоване Албанке које живе у градовима имају просечно по 2,2 детета, а необразоване Албанке на селу – просечно по 6,5 деце (18). Као и неке друге религије и ислам се опире модернизацији и планирању породице, и код верника подстиче оптимистичка очекивања да ће се о њиховој деци бринути небески отац, као што се брине и о свим другим живим створовима.

Трећи узрок је један агресивни, етнички искључиви националистички покрет (који, разуме се, не треба идентификовати са целокупним албанским народом на Косову) који се служи демографским средствима ради освајања простора и стварања уједињене, етнички чисте државе.

---

(18) „Жене без школске спреме рађају просечно 6,42 детета, са средњом спремом 3,5, а са вишом и високом школском спремом по 2,2 детета“ (Јашар Реџепагић, *Прилог педагошко-андрагошком посматрању проблема високог природног прираштаја становништва у нас*, Реферат за научни скуп „Подручја Југославије са високим природним прираштајем становништва“, Приштина 18-20. мај 1979, страна 21).

У погледу првог узрока – социјално економске заосталости – једини могући етички став јесте солидарност других делова земље, пружање свесрдне помоћи да се јаз у развијености превазиђе, или бар смањи. Разуме се, помоћ се даје уз знатна лишавања и жртве осталих народа, па би зато било морално да се она користи на најрационалнији могући начин и да прималац помоћи поведе активну популациону политику – да не би високим прираштајем анулирао све ефекте убрзаног економског развоја.

Чињеница је да се на Косову природни прираштај не смањује пропорционално привредном развоју, као што се то десило у другим подручјима високог природног прираштаја (у Црној Гори, Босни и Херцеговини, Србији и појединим општинама Словеније и Хрватске). У периоду између 1965. и 1985. године друштвени производ Косова се више него удвостручио (250%, што је више него у ужој Србији, у Хрватској или Босни и Херцеговини). Међутим, стопа природног прираштаја се смањила само са 29,8 у 1961. на 24,6 у 1986 (19).

Ту, дакле, делују, супротно процесу модернизације, остала два узрочна чиниоца, а они се са сваког од четири етичка критеријума морају оценити негативно.

Прво, форсирање раста становништва преко разумних граница се не може универзализовати, што је примарни етички захтев. Када би се сви тако понашали цела земља би пала у беду, а сукоби око територија би постали драматични.

Друго, то је пут супротан еманципацији и смањењу социјалних разлика, било да је реч о Југославији у целини, или унутар Косова, или унутар сваке поједине породице. Само се жена потпуно и трајно зависна може претворити у средство за рађање деце.

Треће, особе које форсирају рађање (свештеници, националистички идеолози, мужеви и очеви) користе једну слободу која није праћена осећањем одговорности за судбину рођене деце и заједнице којој припадају. Лични и групни егоизам ту потпуно доминира.

Четврто, о некој аутономности се не може ни говорити кад се репродуктивно понашање дешава под притиском моћних спољашњих фактора – цркве, традиције, старијих генерација, активиста националистичког покрета...

Сличној анализи треба подврћи и *последике* оваквог отпора модернизацији.

Пре свега, то је нагли пораст густине становништва. Док се у другим подручјима земље густина становништва споро повећавала, на Косову се то десило екстензивно. На пример, између 1921. и 1981. густина се више него утростручила – од 40,3 до 145,5 становника на један км², с тенденцијом да у неколико следећих година пређе 200 и

---

(19) Милош Мацура, *Актуелна питања модернизације и развика становништва*, реферат за научни скуп „Подручја Југославије са високим природним прираштајем становништва”, стр. 8-10.

постане једно од најнасељенијих подручја Европе (20). Оваква тенденција води, с једне стране, пенетрацији у друге суседне делове земље (у Македонију, Србију и Црну Гору), а с друге стране, притиску на преостало неалбанско становништво да се исели са Косова. И једно и друго је политички и етички неприхватљиво, јер лишава друге права која захтевамо за себе, и води ерозији солидарности и жестоких међунационалним сукобима.

Друга последица је да сви напори да се земља брже развије и модернизује, да се побољшају услови живота свих њених грађана – остају узалудни. Када се проуче подаци о апсолутном расту Косова у току последњих деценија, они су врло импресивни у погледу повећања бруто инвестиција, друштвеног производа, националногдохотка и вредности средстава производње по раднику. Када се, међутим, погледају подаци рег сарита, развој је крајње спор и, што је најгоре, упркос свој помоћи федерације и републике, повећава се јаз између Косова и других федералних јединица. Тако, на пример, удео Косова у друштвеном производу Југославије (у односу на југословенски просек који означавамо бројем 100) био је 1965. године 36,5% а 1985. је пао на 27,8% (21).

Ова аномалија има вишеструке лоше последице по албанско становништво на Косову. Прва је масовна незапосленост (она се 8 пута повећала од 1965. до 1985; у Хрватској нешто више од два пута, у Словенији се смањила). Друга последица је осиромашивање. Пад реалног стандарда живота, који је у целој Југославији последица кризе, овде се драстично погоршава због високог природног прираштаја. Трећа последица је да мора опасти квалитет социјалне сигурности: образовања, здравства, стамбених услова, висине пензија. Четврта последица је нагло уништавање животне средине, повећање еколошког загађења преко дозвољених граница.

Све је то неприхватљиво не само политички, економски, социјално-психолошки, већ и етички јер ствара огромне социјалне разлике, производи националне и социјалне сукобе, доводи до политичке репресије и анулира све напоре за стварањем једног хуманијег друштва у којем би сви грађани били не само равноправни пред законом, већ би имали једнаке услове за развој свог стваралачког потенцијала – што је основни принцип модерне етичке свести.

(Примљено 30.08.1990)

---

(20) Према студији *Проблеми развоја и репродукције становништва у СР Србији* (наведеној у напмени 17) на Косову би се 2001. године могло очекивати да буде 233,5 становника на 1 км², а 2021. године и свих 317.

(21) У односу на 1961. годину када је удео друштвеног производа Косова у укупном друштвеном производу Југославије износио свега 1,8 %, он се 1981. попео на 2,2% (*Statistical pocket book of Yugoslavia*, Београд, 1987, страна 53).

*dr Mihailo Marković,
Professor of the Faculty of Philosophy in Belgrade*

ETHICAL FOUNDATIONS OF POPULATION POLICY

Summary

The population policy in Serbia proper and in Voivodina, on the one hand, and this policy in Kosovo, on the other, is analyzed in the present article on the ground of four ethical principles, namely: (I) that is ethical which has a universal human validity; (II) lack of domination over people and recognition of man's freedom; (III) the sense of man's responsibility, and (IV) human autonomy. In both cases there is a lack of necessary balance: in one case it is expressed as depopulation or insufficient natural growth, while in the other it is evaluated as excessive demographic explosion. While analyzing the causes of these two situations, the author evaluates the population policy in accordance with mentioned ethical norms. It is unacceptable not only on political, economic, socio-psychological, but also on the ethical grounds because it does not create equal conditions for the development of creative potentials of the entire population of Serbia – which should be the basic principle of modern ethical consciousness.

Key words: Ethics. – Population policy. – Demographic development.

*Mihailo Marković,
Professeur à la Faculté philosophique de Belgrade*

LES BASES ÉTIQUES DE LA POLITIQUE CONCERNANT LA POPULATION

Résumé

Partant des quatre principes étiques, à savoir – (I) est étiqne ce qui jouit de l'approbation humaine universelle; (II) l'absence de la domination sur les hommes et l'affirmation de la liberté l'homme; (III) le sentiment de responsabilité humaine et (IV) le sentiment de l'autonomie humaine – l'auteur analyse la politique concernant la population en Serbie sans les provinces et en Voivodine d'une part, et au Kosovo de l'autre. Dans les deux cas, on remarque l'absence de l'équilibre nécessaire qui se manifeste dans un cas comme dépopulation ou comme croissance démographique insuffisante, alors que dans l'autre elle est évaluée comme explosion démographique. L'auteur analyse les causes des deux situations et évalue la politique concernant la population à la lumière des normes étiques de départ. Cette politique est inacceptable non seulement du point de vue politique, économique, social et psychologique, mais aussi du point de vue étiqne, car elle ne crée pas de conditions égales pour le développement du potentiel créateur de la population toute entière de la Serbie – ce qui est le principe fondamental de la conscience étiqne moderne.

Mots clé: Étiqne. – Politique concernant la population. – Développement démographique.